

SÉAMAS O'REILLY

KAS SA
KUULSID,
ET EMME
SURI ÄRA?

Inglise keelest tõlkinud Riina Jesmin

Originaali tiitel:
Séamas O'Reilly
Did Ye Hear Mammy Died?
Fleet, 2021

Toimetanud Piret Ruustal
Kujundanud Jan Garšnek
Küljendanud Erje Hakman

Copyright: © Séamas O'Reilly, 2021

Tõlge eesti keelde: © Riina Jesmin ja kirjastus Argo, 2023

Kaanefoto: Pexels/Jeswin Thomas

Kõik õigused kaitstud.

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9916-704-39-4

Trükitud Euroopa Liidus

KAS SA KUULSID, ET EMME SURI ÄRA?

Üks asi, mida meile emmedest ei räägita, on see, et kui nad ära surevad, saad sa endale uued püksid. Mul on meeles, et oma esimesel täispäeval poolorvuna näppisin harjumatuid velvetpükse, samal ajal kui Mabel hoidis kätt mu põsel ja rääkis mulle, et ema oli õis.

Mabel ja tema mees Phillie olid mu vanemate head sõbrad ja nende kohalolek oli üks vähestest mälestustest, mis on sellest ajast püsima jäänud, iseäranis jutuajamine, mis Mabelil sealsamas minuga oli. „Mõnikord,“ kraaksatas Mabel häälega, mis oli kahepäevasest nutmisest kähe, „kui Jumal eriti ilusat õit näeb, võtab Ta selle Maa pealt ja paneb omaenda aeda.“ Mabel hoidis mind üsna pitsitavas murelikus haardes, mida ta tavaliselt kasutas tallede redelist üles hiivamiseks. Kui ta mu kätt pigistas ja rääkis, et Jumal oli mu ema suremiseks eriliselt ära märkinud, joonistas pisaramärg põial mu oimule väikesi ringe. Ta silitas mu pead.

Oli vahva mõelda, et Jumal emmet nii väga armastas, sest emme oli *tohtu* fänn. Ta käis kõikidel Jumala üritustel – missal, palvuserühmades, abielunõustamise koosolekutel – ja tal olid kõikide tegelaste kujud: pisikesed Praha Jeesuslapsukese kujud, palju suuremad Praha Jeesuslapsukese kujud, Jumala enda ema

kujulised väikesed sinised plastplaskud püha veega. Nii et mingis mõttes oli Mabeli versioon asjade käigust justkui lohutav. See aetas mu ema surma selliste lugude kategooriasse, milles inimesed kohtuvad oma kangelastega, nii nagu Maureen Bouivard Mount Errigali hotellis Daniel O'Donnellilt¹ kalli sai. Ainult et emme surm oli isegi parem, sest proua Bouivard ei saanud pärast seda igavesti Danieli kodu juures elada, kuidas ta ka poleks seda soovinud. Õigupoolest oli Maureen pealtnägijate jutu järgi nii kohutavalt nutnud, et hakkas hingeldama ja jättis maha läikiva, teojäljesarnase tatirea, mis kaardus Danieli kampsuni rinnaesiselt põrandale. Seejärel andis iiri kantrimuusika seksikas eunuhh märku, et naine arstitelki viidaks, kus ta veetis ülejäänud öhtu, hoides klaasistunud silmil ja õndsusest pomisedes jääkotti sinistel lokkidel.

Kui Mabel mulle kinnitas, et Jumal on ahne aednik, kes on valmis mu armsaid inimesi tapma, millal iganes tuju tuleb, keskendusin taas oma uutele velvetsükstele, mis olid taevast alla langenud, nagu oleks need väljastanud mingi riigiasutus, mis kannab hoolt kõigi väikeste vaprate poiste vajaduste eest, kellel olid õiesarnased surnud emad – laste leina-hädaabipakk, milles on pikad püksid, asjalikud aluspüksid, tursamaksaõlitabletid ja päikesepatareidega taskuarvuti.

Velvetsüksid olid uued ja puhtad ja neid oli ülimõnus näppida, eriti kui ma sõrme mööda nende meeldivaid õnraid üles-alla liigutasin, peatudes vaid iga kord, kui ülekuumenenud küüs sundis mind kätt vahetama. Minu meelest on aus öelda, et mul polnud aimugi, mis toimus, kui mitte arvestada, et see kõik oli väga kurb ja mis veel hullem – tegi Mabeli kurvaks. Nagu viieaastased ikka, kartsin täiskasvanute kurbust üle kõige, niisiis panin pea Mabeli õlale, kinnitamaks, et tema sõnad on kõik asjad puhtaks küürinud. Tegelikult tegi õielugu mind rahutuks. Tahes-tahtmata

¹ Iiri laulja (sünd 1961). – Siin ja edaspidi tõlkija märkused.

kujutlesin lendlevas valges haiglasärgis ilusat, väsinud ja sinakat ema ärkamas hullumeelse masinliku piiksumise peale, kui katus sisse langeb ja torud aparaatide küljest lahti rebenevad.

„Jumal võtab kõige ilusamad endale,“ kordas Mabel väsinud kähinal, samal ajal kui mina kujutlesin tuba, mida tabab ülalt laekrohvi valing, ja vahest paari onkoloogi, kelle kukkuvad suitsuandurid oimetuks löövad. Jumala kaks suurt kobavat sõrme purustavad katuse, et viia ema sellesse kummalisse aeda, mida Ta taevas harib võib-olla selleks, et Tal pühapäeviti midagi teha oleks.

Õigupoolest suri mu ema rinnavähki, mis oli neli aastat tema ellu julma mõnitavat löime kedranud. Haiglast helistati mu isale kell kolm neljapäeva, 1991. aasta 17. oktoobri varahommikul. Täpset sõnastust pole talletatud, kuid jutu mõte oli see, et ta peaks kiiresti haiglasse minema. Ma ei suuda kujutleda selle hommiku õudu, isa, kes ahelsuitsetades kihutab, nii et poolteisetunniseks sõiduks Derbyst Belfasti kulub alla tunni. Kui ta kohale jõudis, oli ema juba läinud. Sheila O'Reilly oli surnud ja mu isa sõitis tagasi Derrysse üheteistkümne lapse üksikvanemana.

Teatud vaatepunktist on mu kasvatuse asjaolud relvituks tegevalt eriskummalised. Ma olen näiteks nõus, et kogu see „üheteistkümne lapse“ värk on pisut liiast. Mu vanemate tähelepanuväärne viljakus oli kaua olnud omalaadne *cause célèbre*¹ nii sõpradele kui tõepoolest igale suvalisele inimesele, kes suutis lugeda rohkem kui kümneni või oli möödunud meie sasipäistest kujudest suures valges minibussis, millega me ringi sõitsime. Üsnagi vältimatult O'Reillymobiiliks ristitud sõiduriist kinnistas meie kui veidriku maine igal pool, kuhu läksime, ja kuigi ma ei väida, et kõik tuttavad meid kui iseärakute karja narrisid, oleks mul raske mõista neid, kes seda ei teinud.

¹ Üldsuse huvi äratav juhtum (pr).

Meist koolisõidul möödudes oleksite näinud rooli taga veidi kurnatud meest, kes kirub läbi häguse sigarisuitsuudu pominal liiklust. See kahevärvilise ülikonna ja kenas soengus heledate juustega tore mees on mu isa Joe või *issi*, nagu põhjaiirlased ütlevad. Issi oli sedaaegu ilmselgetel põhjustel mu lapsepõlve ja võimalik, et kogu maapealse elu ere särav täht. Tema oletatav pinevus rooli taga sel täiesti tinglikul hommikul võis tuleneda asjaolust, et keegi meist oli unustanud kingad jalga panemata, jätnud vetsus käimata või kasutanud ninaverejooksu leidlikult relvana lähima õe või venna vastu.

Võib-olla tekitas temas sel hommikul pinget kontrollpunktide läbimine, düstoopiline jaburus, mille pidid läbi tegema kõik, kes elasid Põhja-Iirimaa ja Iiri Vabariigi piiri ääres ja mille käigus relvastatud patrullijad käskisid tal esitada isikut tõendava dokumendi, sel ajal kui nad pika, peegliga varustatud kepi sõiduki alla suskasid juhuks, kui ta oli enne koolisõitu leidnud aega oma üheteistkümnepärase lapse jalgade alla plahvatusohtlikku materjali sokutada. Muidugi võisite te teda juhtumisi silmata ka 1999. ja 2001. aasta vahelisel närvesööval ajal, kui lausa kuus tema tüdruku ühekorraga teismeeas olid. Mina ei suuda seda ette kujutada, ja mina olin ju kohal. Ausalt öeldes pole ime mitte niivõrd see, et mu isa oli kurnatud, kui see, et ta peast täitsa segi ei läinud.

Vastupidiselt mitteiriirlaste ootustele oli nii suur pere äärmiselt tavatu. Mu vanemate põlvkonnas võis see olla veidi levinum, eriti maapiirkondades, kuid kaheksa- ja üheksakümnendatel oli selline hulk lapsi üliharuldane. Mu vanemad olid kohutavalt – võib-olla hoolimatultki – tõsimeelsed katoliiklased, kuid isegi harraste usklike seas nähti harva viielapselisi perekondi. Seitset oleks peetud ääretult imelikuks ja üheksat selgeks hullumeelsuseks. Olla üks üheteistkümnest oli eriliselt, pööraselt jabur. Parimal juhul olid sa seksmaniakkide laps, halvemal juhul mingi mägedesse relvi kuhjava habetunud eraku jõletu järeltulija. Asja ei

teinud muidugi paremaks tõsiasi, et olime vanuselt nii lähestikku ja reisisime, sageli lauldes, omalaadses suures, veidi ühistranspordivahendit meenutavas sõidukis, millesarnaseid kasutavad tavaliselt separatistlikud kirikukogudused ja noortest seaduserikkujatest koosnevad võrkpallimeeskonnad.

Mõnel kooliaastal oli kergem eraldada need vanuserühmad, milles meil esindajat ei olnud. Algkoolis oli meil kord oma saadik seitsmest klassis kuues. Sestpeale on meile räägitud lugusid täiesti asjasse puutumatutest kolmandatest isikutest, kes panid oma suhtelisi vanuserühmi paika, viidates O'Reillyle, kes nendega samas klassis käis. Isegi meie enda kodus oli vaja luua sisemised alajaotused, mis elu lihtsamaks tegid. Selleks jagunesime vanusejärjekorrale vastavalt kolme selgelt eristuvasse kasti: „suured“ (Sinead, Dara ja Shane), „keskmised“ (Maeve, Orla, Mairead ja Dearbhaile) ning „väikesed“ (Caoimhe, mina, Fionnuala ja Conall). Kui ema suri, oli noorim meist kaheaastane. Mul endal oli kolm nädalat kuuenda sünnipäevani, ehkki seda, nagu mind on uskuma pandud, tähistati väga vaoshoitult.

See, et ma mäletan oma esimese banaanivõileiva maitset, aga mitte hetke, kui mulle ema surmast räägiti, on aju vihaleajav veidrus. Lähim mälestus, mis meenub, leidis ilmselt aset veidi – võib-olla mitu tundi – hiljem: selge kujutluspilt sellest, kuidas ma kõnnin pidžaamasse rõivastatud õdede-vendade seas, kes kõikjal mu ümber nutavad. Oli hommik, aga kuna isa oli ära läinud nii vara, polnud kardinaid veel kõrvale lükatud – komme, mida ta nõudlikult juurutas niipea, kui ärkas.

Sellest, kuidas uudis teatavaks tehti, on erinevaid kirjeldusi, aga me teame, et isa helistas ja ütles meile millalgi pärast kella kuut hommikul. Mõnel meist on meeles, et Sinead võttis kõne vastu, teised mäletavad, et ta palus Daral vastata. Suured – siis vastavalt kolmteist, viisteist ja seitseteist aastat vanad – olid

viimaste haiglaskäikude tõsidusest paremini aru saanud kui ülejäänud. Lastele, kes olid õppinud, et ükski uudis pole hea, tähendas hommikul kell kuus helisev telefon ränga hoobi – nojah, *uudise* võimalust.

Me olime eelnenud nädalavahetusel ema vaatamas käinud. Taas kord leian, et mul on sellest viimasest külaskäigust vaid väga ähmased mälestused. Ma näen teda voodis, väsinud ja kahvatut, naermas torude rägastikus, mis on tema näole teibitud nagu lapse kunstiprojekt, kuid on võimatu teada, kas see on mälestus tollest või mõnest varasemast käigust. Need torud olid ema surmale järgnenud aastatel meie ühine pidepunkt; mu õde Maeve oli surmkindel, et need olid ta kägistanud. Vastukaaluks on mul üsna kirevalt üksikasjalikud mälestused selle päeva hilisematest tundidest: ma mängisin väljas kliinikut ääristavate kõrgete puude vahel, ilmselt pärast seda, kui väikesed olid ära saadetud, et anda vanematele oma mõistmatumatest lastest veidi hõlpu.

Muidu mäletan sellest nädalast väga vähe, välja arvatud too hommik kušetil koos Mabeliga ja põgusad tundmused järgnenud surnuvalvest. Mu isa oli enne Belfastist lahkumist Philliele ja Mabelile helistanud, et uudisest teada anda, sestap said nad meile tulla ja meie järele vaadata, kuni isa tagasi jõuab. Nad tulid varahommikul ja leidsid eest sürreaalse nutuhälina. Nende ülesandeks jäi ka Anne'i kinnipidamine, kui too tuli kella seitsme paiku päevatoimetustega algust tegema. Anne oli meie majapidaja, vaga naine, kes hoolitses maja ning seal elavate arvukate laste eest, eriti pärast seda, kui ema haigeks jäi. Mu ema armastas Anne'i eriliselt tema üliinimliku rahumeelsuse tõttu – hindamatu omadus neil päevil, kui vähi julmad alandused näisid seletamatuna või siis polnud emal lihtsalt rääkimise tahet.

Anne oli püsiv nagu vihm ja halastamatu nagu maksud; selline tugev vankumatu Donegali naine, keda võib kujutleda muretult keelt laksutamas, kui tal juuksed tuld võtavad. Läbi omaenda

vapustatud pisarate kõõgiaknast välja vaadates nägime, kuidas uudis isegi tema murdumatu keha tahapoolle vaaruma pani. Me nägime teda näost ära vajumas ja tema põlvi nõtkumas, käsi suu ette kerkimas, enne kui need selja tagant autoukselt tuge otsisid.

See oli muidugi kõigest eelmäng vaatepildile, mida pakkus mu isa, kes naasis pisarate ja karjete juurde ning hoidis ise valjusti nuttes meid kõiki, kui me üheskoos õhku ahmisime. Tõsiasi, et isa nuttis, oli nii oimetukstegevalt loomuvastane, et mind poleks rohkem jahmatanud ja kohutanud ka see, kui tema suust oleksid välja lennanud nahkhiired. Isa vankumatus oli mu elus niisama püsikindel nagu vihm või Savlon¹. See mees oli sepistanud aega ja ruumi omaenda karedate kätega, kartmata kõrgusi, pimedust, ämblikke või üldse midagi, kui mitte arvestada olukorda, mil tal polnud WD-40 määrdeõli käepärast siis, kui tal seda vaja oli. Mitmeski mõttes tabas isa lein mind sel hetkel valusamalt kui kõik muu. Just selle hetke rusudest pidi ta meie maailma uuesti kokku panema.

Ema surnukeha naasis samal õhtupoolikul ja seda pidi valvatama meie kodus. Sel ajal kui maja täitus ja ettevalmistusi tehti, pidime mina ja teised väikesed jalust ära olema. Mind lummasid kummalised uudsed kõlad, mis sündisid ruumides, kust mööbel oli ära viidud, ringi veetavate toolide ja laudade kajav kolin, põlisest tavast hoolimata ikka veel töötavate kellade pentsik, vali, kaikuv tiksumine. Samuti oli kombeks peeglid kinni katta, aga isa oli mõlemast meetmest loobunud, sest vagadusest hoolimata suhtus ta neisse kui eputamisele.

Meie igavesti suur bangalo asus Derry ja Donegali piiril, ja „piiril“ sõna otseses mõttes. Seal, kus lõppes meie tara, lõppes ka Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendkuningriigi, selle kroonist sõltuvate alade, kõikide Suurbritannia meretaguste alade ja laiema Rahvaste Ühenduse rahvusvaheline jurisdiktsioon. Kuna see asus

¹ Antiseptikum.